

Gewölbes in den Westflügel des Schlosses, 1798 (MZA, s. Zit. in Anm. 18, Reprofoto M. Kučera).

Abb. 6: Hajany, Schloss – Ost- (Haupt-) Fassade, historische Ansichtskarte aus der Zeit um 1915 (Privatsammlung von T. Sedláček).

Abb. 7: Hajany, Schloss – östliche Hauptflügel-fassade (alle Fotos M. Kruntorád, als nicht anders angegeben).

Obr. 8: Hajany, Schloss – Haupt- und Seitenflügel vom Schlossgebäude, Hofseite, Ansicht von Nordwesten.

Abb. 9: Hajany, Schloss – Schlosshauptflügel, Ansicht von Westen.

Abb. 10: Hajany, Schloss – Ostfassade, Detail der Attika mit Wappen von Mitrowsky und d'Hanoncourt-Unverzagt und ihren Wahlsprüchen.

Abb. 11: Hajany, Schloss – Hauptflügel, Westseite, Eingangstür.

Abb. 12: Hajany, Schloss – Hauptflügel, Erdgeschoss, Hauptflur.

Abb. 13: Hajany, Schloss – Hauptflügel, Erdgeschoss, Blick zum Treppenaufgang (Foto A. Homola).

Abb. 14: Hajany, Schloss – Hauptflügel, östliche Eingangstür, Detail vom Beschlag und Klinke.

Abb. 15: Hajany, Schloss – nördlicher Seitenflügel, Erdgeschoss, Wölbung (Foto K. Komosná).

Abb. 16: Hajany, Schloss – Hauptflügel, Kranzgesims der ältesten Phase (ursprünglich Westfassade), Blick vom Dachraum zu (Foto P. Dohnalová).

Abb. 17: Hajany, Schloss – Haupt-, Seiten und südlicher Wirtschaftsflügel, Ansicht von Süden, heutiger Zustand (Vermessung und Zeichnung B. Procházková).

Abb. 18: Hajany, Schloss – Schnitt mit Nordansicht vom Haupt-, Seiten- und südlichen Wirtschaftsflügel, heutiger Zustand (Vermessung und Zeichnung B. Procházková).

Abb. 19: Hajany, Schloss – Ansichten des nördlichen Wirtschaftsflügels und des Turmes, heutiger Zustand der zugänglichen Teile (Vermessung und Zeichnung B. Procházková).

Abb. 20: Hajany, Schloss – westliche Hauptfassade, Rekonstruktion des Zustandes vor der Degradation der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts (Zeichnung B. Procházková, nach Bauaufnahme aus dem Jahr 1949).

Abb. 21: Hajany, Schloss – Baualtersplan vom Erdgeschoss des Haupt- und Südflügels des Schlosses und seiner Erweiterung (Auswertung M. Kruntorád, Vermessung und Zeichnung B. Procházková).

Abb. 22: Hajany, Schloss – Baualtersplan vom Obergeschoss des Haupt- und Südflügels des Schlosses und seiner Erweiterung (Auswertung M. Kruntorád, Vermessung und Zeichnung B. Procházková).

(Übersetzung J. Noll)

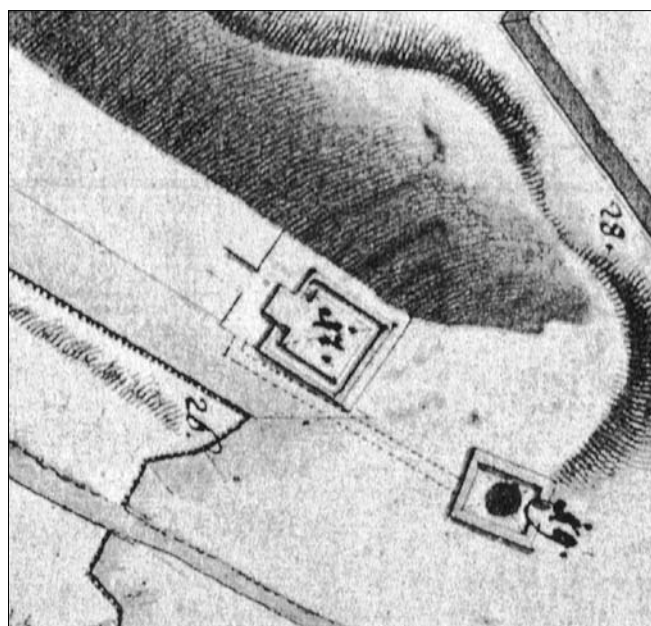
„PRACHÁRNA HLÍDKA 4“ VE ŠPILBERSKÉM PARKU

ALEŠ NAVRÁTIL

V roce 2010 započala rekonstrukce chátrajícího objektu nesoucího označení Hlídka 4 (čp. 209, č. or. 4). Stavba se nachází na východním svahu špilberské kopce, asi 65 m východním směrem od východní špilberské brány v současném parku. V době jejího vzniku byl tento prostor součástí vnějšího opevnění špilberské citadely. Již z dřívějších rešerší bylo zřejmé, že jádrem budovy, sloužící do 80. let 20. století jako restaurace, je původní barokní muniční sklad z doby špilberské pevnosti. Při archeologickém výzkumu a stavebněhistorickém průzkumu objektu a jeho nejbližšího okolí (výzkum probíhal od podzimu 2010 do podzimu 2013) se podařilo prozkoumat a zdokumentovat téměř všechny nad zemí i pod zemí dochované části. Získaná data v kombinaci s dobovými plány a historickými prameny nám umožňují významně rozšířit poznání o tomto typu staveb.¹⁾ Objekt je součástí NKP Hrad a pevnost Špilberk v Brně, a požívá tak nejvyšší stupeň památkové ochrany.

HISTORIE STAVBY

Objekt vznikl jako muniční sklad, jehož stavba byla podle archivních dokumentů dokončena v roce 1731 (Vaneček 2008, s. 11). Jako hlavní „prachárna“ brněnské pevnosti sloužila budova pravděpodobně do 40. let 18. století, kdy byly na Špilberku a na východním úpatí kopce vystavěny další sklady (Navrátil 2013). Nejspíše v této době prošel objekt, respektive jeho ochranný systém, modernizací (viz níže). Poté, co byly francouzskou armádou v roce 1809

Obr. 1: Brno – pevnost Špilberk, výřez z plánu brněnské pevnosti z roku 1770 (kopie, uloženo v archivu Muzea města Brna [dále jen MMB]).

zničeny hlavní opevňovací prvky špilberské citadely, ztratil svůj strategický význam také muniční sklad. Špilberk nadále sloužil pouze vězeňským a kasárenským účelům. Teprve v roce 1852 rozhodl císař František Josef I. o zrušení statutu Brna coby pevnostního města. V rámci urbanistického rozvoje začala radnice plánovat, jak využít svahy špilberského kopce. Z jednání v roce 1861 vyplynulo schválení návrhu na založení špilberského parku (Černoušková – Menšíková 2001). Zatímco velká část objektů 3. opevňovacího pásma, nacházejícího se převážně na východní straně kopce směrem k městu, byla rozebrána, muniční sklad zůstal zachován. Zbourán byl pouze jeho ochranný systém. Stavba byla využita pro funkci restaurace, jejíž jméno mělo připomínat původního pevnostní funkci – „Hohe Warte“ (odtud „Hlídká“). Jako restaurace fungovala budova „prachárny“ až do 80. let 20. století. Během tohoto více než staletého období prošla stavba a její nejbližší okolí několika přestavbami. Barokní jádro si však zachovalo svoje původní proporce. Od konce 80. let 20. století budova chátrala. V roce 2010 byly započaty rekonstrukční práce, které měly v rámci památkové obnovy objekt upravit pro potřeby edukačního centra. V rámci tohoto projektu byl proveden níže popsáný archeologický a stavebněhistorický průzkum.

Lokalizace „prachárny“

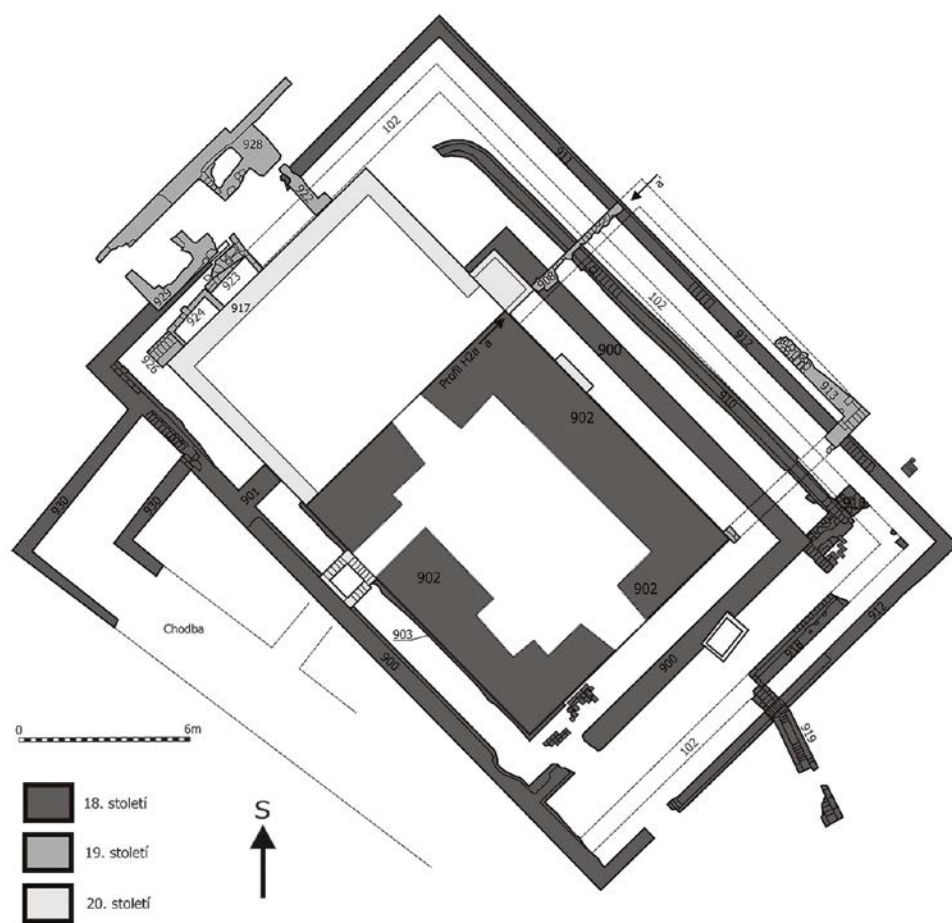
Jak již bylo řečeno, „prachárna“ se nachází na východním svahu špilberského kopce pod východní branou směrem k městu. V době vzniku skladu byla tato brána vstupem do 2. opevňovacího pásma, tedy vnějšího bastionového prstence citadely. Samotný muniční sklad se tak nacházel ve 3. opevňovacím pásmu, které vzniklo jako širší předpolí na východním svahu a mělo chránit citadelu směrem od města v případě jeho dobytí. Samotné místo stavby bylo již v té době upravenou terasou, neboť je více než pravděpodobné, že právě zde stála provizorní dřevozemní pevnost z doby švédského obležení, nazývaná někdy jako „malý“ nebo „mladý“ Špilberk (Bretholz 1895, plán mezi s. 44–45, písmeno D; Šujan 1897, s. 126). Jejím účelem byla ochrana proslulé kryté cesty spojující Brno s hradem. Pravděpodobně vzhledem k rozsáhlým terénním úpravám při výstavbě muničního skladu a především při úpravách jejího okolí v době budování parku se jednoznačné doklady o nejstarším využití tohoto prostoru nepodařilo najít.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU A STAVEBNĚHISTORICKÉHO PRŮZKUMU

Již krátce po zahájení zemních prací v roce 2010 bylo zřejmé, že pod současným terénem leží zachované téměř kompletní podzemní části prvků všech původních konstrukcí, které zahrnovaly především ochranný a odvodňovací systém. Po otlučení vnitřních moderních omítek samotného objektu bylo možné užít také metody stavebně historického průzkumu.

„Prachárna“

V době zahájení rekonstrukce byl objekt patrovou budovou obdélného půdorysu o rozměrech 16,1 × 8,5 m s orientací podélné osy JZ–SV. Valbová střecha byla zcela nově postavena po požáru v roce 2005. Objekt byl v celém rozsahu podsklepen. Samotné barokní jádro bylo v objektu dobře patrné především díky vnitřnímu členění, silným stěnám a klenutému stropu. Bylo tedy zřejmé, že rozměry původní „prachárny“ činily 11,5 × 9,7 m a že severozápadní část a celé patro byly přistavěny až později. Po obkopání základového zdiva za účelem položení drenážních svodů se původní rozsah „prachárny“ ukázal ještě zřetelněji. Objekt byl založen na masivním kamenném základu (obr. 2, 903), který byl vytvořen prostým vykopáním základových pasů, do nichž byl naházen lomový kámen průběžně proléváný vápennou maltou. Metoda stavby základů a samotná ni-

Obr. 2: Brno – Špilberk, prachárna, výsledný půdorysný plán záchranného archeologického výzkumu (kresba A. Navrátil).

Obr. 3: Brno – pevnost Špilberk, výřez z plánu brněnské pevnosti z roku 1741 (Kriegsarchiv Wien, sign. Inland c IV a) Brünn Nr. 13 1741).

veleta základové spáry jasně ukázaly, že budova byla původně přízemní a suterén byl dostavěn až v souvislosti se založením restaurace. Zdivo skladu dosahovalo síly 147 cm a bylo stavěno tak, že vnitřní i vnější líc tvořily cihlové plenty, zatímco na vyzdění prostoru mezi nimi byl použit kámen. Dodnes dochovaný zaklenutý cihelný strop byl pro muniční sklady té doby typický. Kvůli mladší přestavbě a absenci podrobnějších dobových plánů bohužel nebylo možné tento důležitý technický prvek blíže zkoumat. Dalším pozorovatelným prvkem spojeným s funkcí skladu byly větrací průduchy. Ač z části zazděny, byly dobře pozorovatelné ve třech zdech, vždy po dvou na jedné světové straně. V severovýchodní zdi se průduchy nedochovaly, neboť na jejich místě byly později proraženy dveře a okna. Průduchy byly 84 cm vysoké a 25 cm široké otvory procházející s esovitým zalomením skrz celou obvodovou zeď. Do objektu se vstupovalo ze severozápadní strany, nicméně o podobě vstupu nemáme z terénního pozorování žádné informace, neboť právě tímto směrem byla pozdější restaurace rozšířena o přístavbu, která veškeré starší konstrukce zcela zničila. Alespoň přibližnou představu o vstupu můžeme získat z historických plánů. Původní vstup byl pravděpodobně zcela prostý. Na plánech z roku 1770 a mladších je však zřejmé, že v místě vchodu byla někdy v této době přistavěna vstupní před síň (obr. 1) podobná například vstupu do prachárny v Korunní pevnůstce v Olomouci.

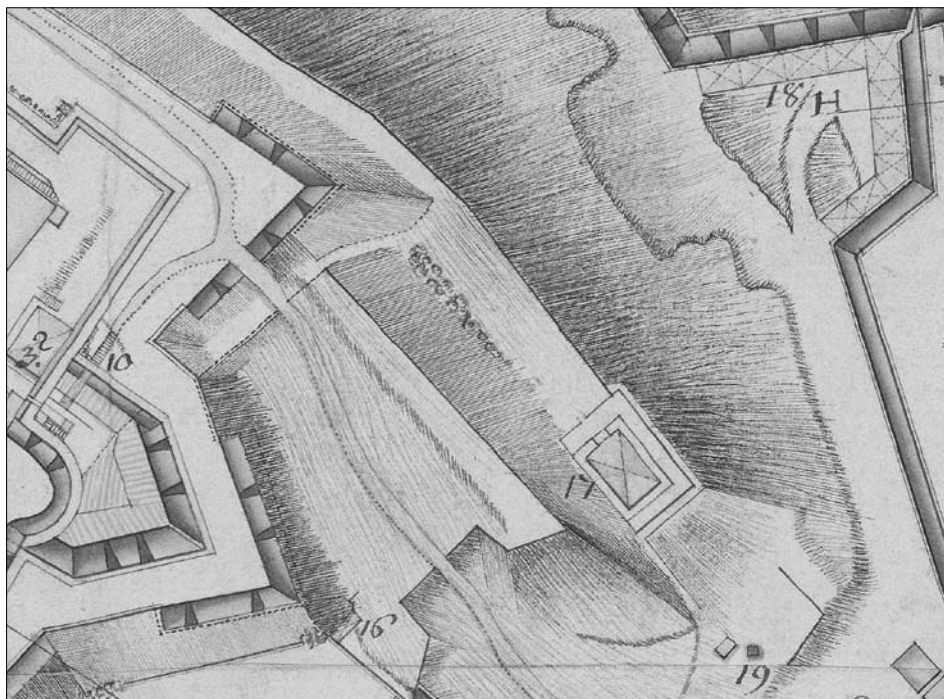
Systém ohrazení

Pokud se podařilo dobře rozklíčovat terénní situaci, mělo opevnění muničního skladu dvě fáze. První fázi představovala jednoduchá zeď obíhající „prachárnu“ a kopírující její půdorys. Takováto zeď patří ke standardním prvkům barokních muničních skladů, jejichž účelem bylo zamezení přístupu nepovolaných osob k samotné-

mu objektu. Zeď však byla nedlouho po svém zbudování zbořena a mimo úsek na jihovýchodní straně a několik dalších útržků se dochovala pouze v negativu (obr. 2, 102). Její provedení je patrné na plánu z roku 1741 (obr. 3). Zbořenou zeď nahradil složitější systém dvojitého prstence zdi, objevující se na plánech od roku 1749 (obr. 4). Základy těchto zdí s pozůstatky nadzemních částí se dochovaly téměř v celém svém původním rozsahu. Vnitřní zeď dvojitého prstence obíhala prachárnu ve vzdálenosti jednoho metru. Její základ byl v průměru asi 70 cm široký, budovaný technikou prolívání kamenů maltou ve vykopaném základovém pasu (stejně jako základy všech ostatních barokních konstrukcí). Vnější zeď byla výrazně tenčí – základ měl sílu přibližně 30 cm stejně jako několik dochovaných útržků nadzemního zdiva, ze kterých je navíc patrné, že zeď měla mírný sklon směrem od objektu. Z logiky této skutečnosti, stejně jako z několika ikonografických památek vyplývá, že vnější zeď tvořila obezdění střelecké předprsně, která obklopovala sklad ze tří stran. „Prachárna“ tak pro vnějšího pozorovatele působila dojmem zanoření do okolního terénu (obr. 5). Jiná situace byla na jihovýchodní straně objektu. Tato strana byla obrácena do příkrého svahu, který svojí výškou dosahoval téměř výšky samotné stavby. Ohradní zeď i armatura předprsně se zde spojovaly v jednu zeď. Ta prakticky tvořila zmíněnému svahu armování (obr. 6). Jak už bylo uvedeno, řešení vstupu do „prachárny“ skrze vnitřní ohradní zeď nebylo možné archeologicky sledovat, neboť pozdější přístavba dotčený prostor zcela zničila. Někjaký druh vjezdu předpokládáme i ve vnější armatuře předprsně. Do těchto míst však stavba, a tedy ani archeologický výzkum nezasáhl.

Spojovací chodba

V letech 1711–1714 byla na východním svahu vybudována nová studna jako alternativní zdroj vody ke studni

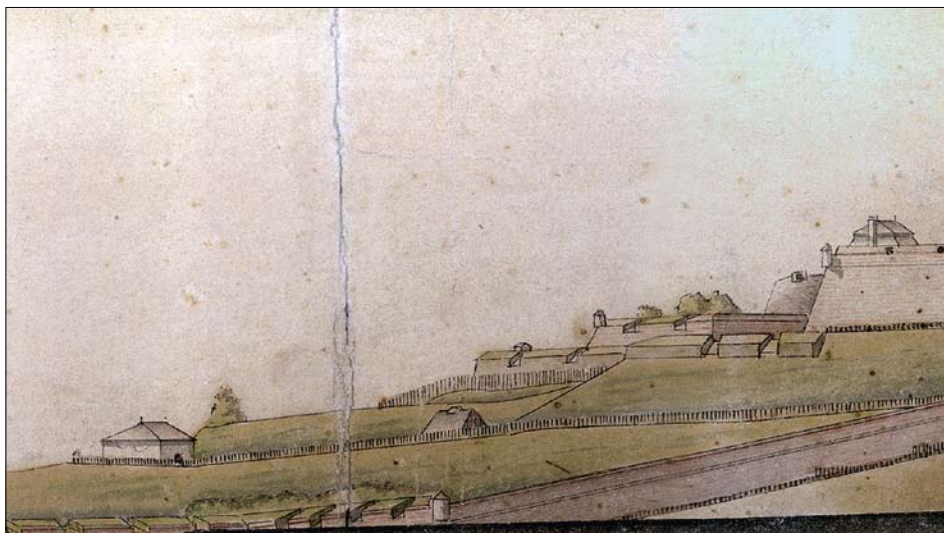

Obr. 4: Brno – pevnost Špilberk, výřez z plánu brněnské pevnosti z roku 1749 (Rochepine, Kriegsarchiv Wien, sign. Inland c IV a) Brünn Nr. 14 1749).

přímo na hradě (Vaněk 2008, s. 6). Studna se dodnes nachází asi 35 m jihovýchodním směrem dolů po svahu od „Hlídky“. Oba objekty spojuje cihlová podzemní chodba s klenutým stropem. Poprvé je tato chodba zachycena na plánu z roku 1770 (obr. 1). Od vstupu u studny chodba stoupá v přímé linii směrem k „Hlídce“, kterou míjí z jihovýchodní strany. Horní konec chodby se kvůli výrazným terénním zásahům dochoval jen v torzu, nicméně i z tohoto mála si můžeme udělat dobrou představu o původním stavu. Ze situace dochovaných zdí víme, že chodba se na svém horním konci lomila v pravém úhlu směrem k „prachárně“, kde ústila jihovýchodní zdí ochranného prstence do prostoru mezi vnitřní a vnější zdí na jihozápadní straně objektu (obr. 2, 930; obr. 6). Archeologickým výzkumem se zde podařilo dobře zachytit vstupní práh. Díky sondáži na několika místech chodby víme, že podlaha byla prostá hliněná. V místě zalomení a ústí do prostoru před prachárnou překonává chodba výrazné převýšení. Jelikož zde nebyly doloženy žádné stopy poukazující na existenci podlahy, schodů, nebo jiného povrchu, je třeba předpokládat přítomnost dřevěné rampy, případně schodů.

Odvodňovací systém

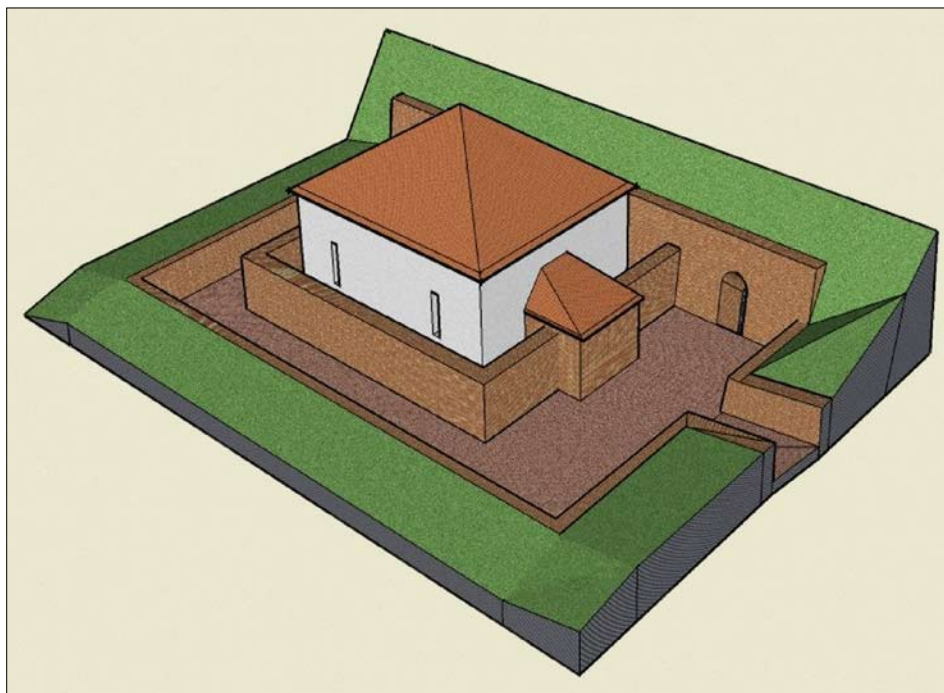
Během výkopových prací byly odhaleny také pozůstatky odvodňovacího systému. Vzhledem k umístění „prachárny“ ve svahu a jejímu položení pod úroveň okolního

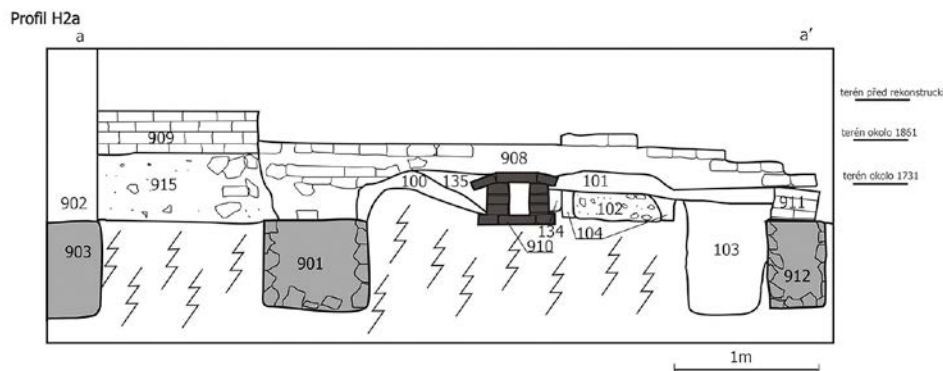
Obr. 5: Brno – Špilberk, objekt „Hlídka“ v levém dolním rohu na výřezu z perokresby okolo roku 1750 (MMB i. č. 2574).

terénu je přítomnost systému, který sváděl vodu ze střechy a snad i z jiných míst, logická. Nález sestával ze dvou samostatně dochovaných úseků cihlového kanálu. První úsek (obr. 2, 910) se nacházel na severovýchodní straně objektu mezi ohradní zdí a předprsní a dochoval se v délce 17,5 m. Na severozápadním konci se mírně stáčel k západu, na jihovýchodním konci byl odbourán v místě, kde byl součástí zatím blíže neurčené konstrukce. Kanál byl tvořen spodní vrstvou cihel, coby základnou spočívající na podloží. Na této vrstvě byly položeny stěny kanálu do výšky tří podélně kladených cihel. Kanál byl zaklopen řadou cihel kladených naplocho. Z každé strany cihlového záklopu přiléhal jeden pás kladený podélně, jehož cihly však nebyly umístěny vodorovně, ale svažité směrem od středu kanálu (obr. 7, 910). Je otázkou, zda se jedná o původní umístění, nebo o proklesnutí okrajů cihlových pásů do zásypu původního výkopu. Jednoduchý záklop kanálu může naznačovat, že jeho povrch byl pochozí.

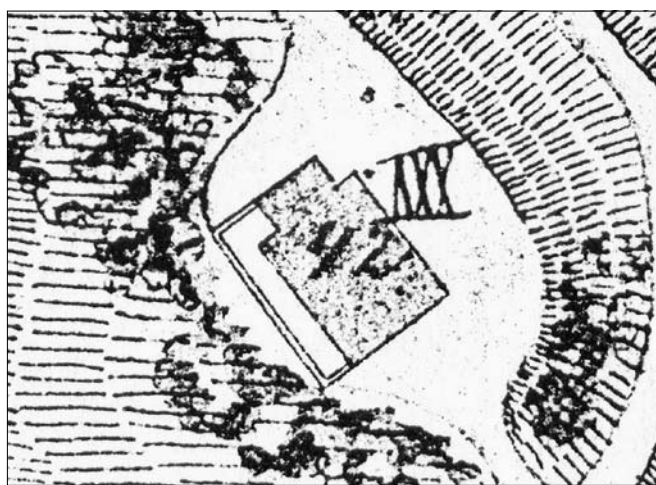
Druhý úsek kanalizace se zachoval přibližně v podélné ose „prachárny“ (obr. 2, 919). Procházel vnější opevňovací zdí na jihovýchodní straně objektu a ve spádu pokračoval směrem k výše zmiňované „nové“ studni. Kanál má oproti prvnímu úseku masivnější konstrukci, a to především řešení záklopu, který je tvořen kladením cihel na výšku a ne na plocho jako v předchozím případě. Tomu odpovídá logické vysvětlení, že kanál byl stavěn jako podzemní, a tedy schopný nést zátěž nasypané zeminy. Za pozornost stojí rovněž provedení nosné klenbičky v místě, kde kanál procházel armaturou předprsně. Přes důkladné terénní pozorování se bohužel nepodařilo najít žád-

Obr. 6: Brno – Špilberk, 3D rekonstrukce prachárny. Stav po roce 1770 (rekonstrukce A. Navrátil).

Obr. 7: Brno – Špilberk, prachárna, profil H2a. 102 – negativ nejstarší ohradní zdi; 902, 903 – základové a nadzemní zdivo muničního skladu; 901 – základové zdivo ohradní zdi; 911, 912 – základové a nadzemní zdivo střešnické předprsně; 910 – odvodňovací kanál; 908, 909, 915 – podezdívka verandy a vchodový schod restaurace (kresba A. Navrátil).

Obr. 8: Brno – špilberský park, výřez z projektového plánu špilberského parku z roku 1863 (A. Šebánek, kopie, uloženo v archivu MMB).

né stopy, které by naznačovaly, jak byly tyto dva úseky kanalizace společně propojeny. Lze vyslovit domněnku, že jako součást kanálu byl využit pozůstatek nejstarší ohradní zdi 918 (obr. 2), jednoznačné doklady však zjištěny nebyly.

STAVEBNÍ ÚPRAVY OBJEKTU PO ROCE 1861

Přestavba „prachárny“ na restauraci proběhla v roce 1862 (Černoušková – Menšíková 2001, s. 194). Znamenala zboření celého ochranného systému. Lze se domnívat, že pouze zeď na jihovýchodní straně, která prakticky tvořila opěru svahu, zůstala spolu se vstupem do podzemní chodby zachována. Alespoň tak je zachycena na projektovém plánu městského zahradníka Antonína Šebánka (obr. 8). Dalším zásadním zásahem bylo vybudování terasy na severovýchodní straně objektu. Ta vznikla vystavěním opěrné zdi ve svahu padajícího od prachárny směrem k městu. Vzniklý prostor mezi zdí a budovou byl pak vyplněn navážkami a povrch vyrovnán. Jelikož samostatný interiér prachárny byl příliš malý, bylo třeba vytvořit nové prostory. K severovýchodní straně objektu byla přistavěna dřevěná veranda, jejíž mělký cihlový základ byl při archeologickém výzkumu také zdokumentován (obr. 1, 908913; obr. 9). Přístavky pro zázemí restaurace přibýly

i na severozápadní straně (včetně jímky – obr. 2, 924). Pravděpodobně už v této době byla stavba podsklepena. Přesné řešení vstupu do sklepa, sloužícího jako kuchyně, neznáme, neboť prostor byl zničen mladší přístavbou. Je však zřejmé, že se do něj vcházelo ze severozápadu. Za účelem přístupu ke zdroji vody byla ze sklepa proražena chodbička do již zmiňované chodby spojující předpolí prachárny se studnou. Do samotného pláště prachárny byla proražena okna a nové vstupy odpovídající aktuálním potřebám restaurace. Ještě v 19. století byla na jihovýchodní straně vybudována další terasa, která vznikla odtěžením části přiléhajícího svahu (na této terase byl posléze vybudován kuželník). U západního nádvoří budovy vznikl dvorek. Ten byl rozšířen směrem do jihovýchodního svahu, do něhož bylo zahlobeno několik skladovacích prostor. Z tohoto důvodu byl rozebrán a zasypán celý horní konec barokní spojovací chodby, která byla zazděna hned u ústí chodbičky vedoucí do sklepa.

K další významné přestavbě došlo v průběhu 20. nebo 30. let 20. století. Celá stavba byla rozšířena zhruba o třetinu své délky severozápadním směrem a bylo přistavěno patro. Přístavba, jak již bylo řečeno, zničila veškeré situace

Obr. 9: Brno – Špilberk, historická fotografie zachycující restauraci „Hlídku“ od západu, poslední třetina 19. století.

v prostoru původního vstupu do prachárny. V souvislosti s touto akcí byly s největší pravděpodobností odstraněny i dřevěná veranda na severovýchodní straně a přístavky na dvorku. V této podobě se objekt zachoval prakticky do současnosti (obr. 10).

ZÁVĚR

V průběhu rekonstrukce objektu započaté v roce 2010 se účastníci museli potýkat s postupně narůstajícím počtem pod zemí dochovaných konstrukcí, které byly odhalovány s postupem stavby a jejichž plocha dosáhla zcela nepředpokládaného rozsahu. Vzhledem k památkovému statutu objektu byla v projektu zahrnuta památková obnova nad zemí dochovaných částí, avšak neočekávané nálezy učiněné pod povrchem byly z velké části v přímé kolizi s plánovanou stavbou. Jako konečné památkové řešení se podařilo část základů fortifikačního a drenážního systému zachovat „in situ“ a část druhotně rekonstruovat v původní horizontální stopě. Nutno dodat, že v rámci rekonstrukce byl jižní vjezd do areálu proveden ve formě masivních cihlových konstrukcí s účelem evokovat barokní pevnostní zdvo. Jedná se však o novotvary, které nemají s původní „prachárnou“ nic společného.

Rekonstrukce „Hlídky“ nám poskytla jedinečnou příležitost a možnost poměrně podrobně zdokumentovat stavební provedení a vývoj barokního muničního skladu – zřejmě nejstaršího dochovaného objektu Vaubanovského typu u nás (Duffy 1999, s. 81–84). Výsledky archeologického výzkumu, bohaté historické a ikonografické prameny nám umožňují vytvořit plastický obraz vývoje „prachárny“ od jejího vzniku až po současnost. Za jeho završení můžeme z dnešního pohledu považovat památkovou obnovu respektující všechny vývojové etapy.¹⁾

POZNÁMKY

1) Rád bych poděkoval všem, kteří mi k článku přispěli cennými radami a komentáři, zejména Zdeňku Chudárkovi a Jiřímu Vaňkovi.

LITERATURA

- Bretholz, B. 1895: Der Verteidigungskampf der Stadt Brunn gegen die Schweden. Brno.
 Černoušková, D. – Menšíková, M. 2001: Park na Špilberku, in: Brno v minulosti a dnes 15, Brno, s. 191–212.
 Duffy, Ch. 1999: Kámen a oheň. Brno.
 Navrátil, A. 2013: Špilberské prachárny, in: Forum Brunense 2013, Brno, s. 47–56.
 Šujan, F. 1897: Švédové u Brna roku 1645, Časopis Matice Moravské 21, Brno, s. 54–66, 111–127, 214–229, 326–344.
 Vaněk, J. 2008: Stavební proměny Špilberku v 1. polovině 18. století, in: Forum Brunense 2008, Brno, s. 5–25.

Obr. 10: Brno – Špilberk, fotografie současného stavu objektu „Hlídky 4“ od severu (foto A. Navrátil).

DAS EINSTIGE SCHIESSPULVERMAGAZIN „HLÍDKA 4“ IM PARK VON ŠPILBERK

Im Jahre 2010 begann die Rekonstruktion eines im Park am östlichen Abhang von Špilberk (Spielberg) in Brno (Brünn) befindlichen Baues (Adresse Hlídky [Hohe Warte] 4). Seinen Baukern bildet ein gut erhaltenes barockes Munitionsmagazin, das 1731 als Teil der ausgedehnten Barockzitadelle von Špilberk erbaut wurde. Der Bau befindet sich ca. 65 m östlich vom Osttor der Festung. Dank der archäologischen Rettungsforschung ist es gelungen die Reste des nahezu ganzen Schutz- und einen Teil des Abwässerungssystems des Magazins freizulegen. Die Anlage des Magazins war rechteckig mit Maßen zu 10,1 x 8,5 m, den 1,45 m starken Mauern und dem massiven Gewölbe. Der Eingang ins Magazin führte von Nordwesten. Ein charakteristisches, im Inneren dokumentiertes Element stellen die Belüftungsöffnungen dar, die durch die Mauer s-förmig gezackt geführt sind. Man dokumentierte zwei Entwicklungsphasen des Schutzsystems. Die erste Phase stellte eine einfache, das Gebäude umlaufende Mauer dar, die in den 1740-er Jahren durch ein reicher entwickeltes Doppelringssystem an drei Seiten des Munitionsmagazins ersetzt wurde. Die innere, 70 cm starke Ringmauer schützte vor dem Eindringen der Unbefugten, während die 30 cm starke äußere Mauer die Schützenbrustwehr armierte. Die vierte, südwestliche Seite der Befestigung bestand aus einer einfachen Mauer, die praktisch den Westabhang armierte, der mit seiner Höhe fast in die vom Magazin selbst reichte. Einen weiteren Fund bildeten zwei größere Fragmente vom Entwässerungssystem in Gestalt der Ziegelkanäle. Ihre Verbindung ist jedoch unklar. Ein erhaltenes interessantes Festungselement stellt ein unterirdischer Gang zwischen dem Vorfeld des Pulvermagazins und einem 35 m entfernten Brunnen dar, der an der Nordwestseite zwischen der äußeren und inneren Schutzmauer mündete. Seine Entstehung lässt sich den erhaltenen Plänen gemäß wohl in die Zeit um 1770 einordnen. Die strategische Funktion des Munitionsmagazins löschte zusammen mit den Hauptverteidigungsgliedern der Festung 1809 aus. Im Jahre 1861 billigte die Stadtgemeinde den Entwurf für die Umgestaltung Špilbergs in eine Stadtparkanlage. Die Errichtung des Parks begann bereits im folgenden Jahr. Das Gebäude des einstigen Pulvermagazins wurde für ein Restaurant ausgenutzt. Die Hauptänderungen stellten der Verteidigungssystemabbau, die Errichtung vom Untergeschoss und der Zubau einer Holzveranda dar. Weitere wesentliche Änderungen geschahen in den 1920er bis 1930er Jahren, als das Gebäude

ungefähr um ein Drittel seiner Fläche vergrößert und um ein ganzes Geschoss aufgestockt wurde. In dieser Gestalt hatte das Restaurant bis zum Ende der 1980er Jahre fungiert; nach seiner Aufhebung das Haus blieb verlassen und fing an wüste zu werden. Mit dem Abschluss der jetzigen Rekonstruktion begann eine weitere Funktionsperiode des Gebäudes als eines Erziehungszentrums.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Brno, Plan der Festung Brünn, 1770, Ausschnitt (Kopie, Archiv des MMB [Museum der Stadt Brno]).

Abb. 2: Brno, Špilberk (Brünn, Spielberg), Hlídká 4, Haus im Park. Endlicher Grundrissplan der Rettungsgrabung. (Zeichnung A. Navrátil).

Abb. 3: Brno, Plan der Festung Brünn, 1741, Ausschnitt (Kriegsarchiv Wien, Sign. Inland c IV a) Brünn Nr.13 1741).

Abb. 4: Brno, Plan der Festung Brünn, 1749 (Rochepine, Kriegsarchiv Wien,

Sign. Inland c IV a) Brünn Nr. 14 1749).

Abb. 5: Brno, Špilberk, Gebäude an Stelle des Hauses „Hlídká 4“ in der linken unteren Ecke, Federzeichnung gegen 1750. (MMB, Bef.-Nr. 2574).

Abb. 6: Brno, Špilberk, Pulvermagazin (Hlídká 4), 3D-Rekonstruktion, Zustand nach 1770. (Rekonstruktion A. Navrátil).

Abb. 7: Brno, Špilberk, Hlídká 4. Rettungsgrabung, Profil H2a: 102 – Negativ der ältesten Umfriedungsmauer; 902,903 – Unter- und Oberbaumauerwerk des Munitionsmagazins; 901 – Unterbau der Umfriedungsmauer; 911, 912 – Unter- und Oberbaumauerwerk der Schützenbrüstung; 910 – Abwässerungskanal; 908, 909, 915 – Unterbau der Veranda und die Stufe vom Restauranteingang. (Zeichnung A. Navrátil).

Abb. 8: Brno, Špilberk, Plan der Parkanlage, 1863 (A. Šebánek, Kopie, Archiv des MMB).

Abb. 9: Brno, Špilberk, Restaurant „zur hohen Warte“ von Westen. Historische Foto, letztes Drittel des 19. Jahrhunderts.

Abb. 10: Brno, Špilberk, Hlídká 4, Foto von Norden. (Foto A. Navrátil).

(Übersetzung J. Noll)